

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Petronella Moens

Docentenversie

Deze lesbrief hoort bij de podcastreeks [Historische klassiekers](#) van Fixdit.

De opdrachten voldoen aan de nieuwe eindtermen van het schoolvak Nederlands.

Bij deze lesbrief hoort een antwoordmodel dat docenten die met hun school-account mailen kunnen opvragen bij mjklaver@gmail.com of jokebrasser@gmail.com.

Doelgroep

Deze lesbrief is bedoeld voor leerlingen in de bovenbouw havo/vwo (Nederland) en ASO, 3e graad (Vlaanderen)

Benodigheden

- Lesbrief Petronella Moens Leerlingenversie
- De hertaling van het gedicht 'Het goeie kind' van Petronella Moens door Simone Atangana Bekono, bijgevoegd in het lesmateriaal en [hier](#) te vinden.
- Antwoordmodel

Tijdsduur

2 à 3 uren

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
PETRONELLA MOENS

Leerdoelen

Na afloop van deze les kunnen leerlingen:

1. de inhoud en hoofdgedachte van 'Het goeie kind' en 'De pruimeboom' uitleggen door te beschrijven hoe Katootje en Jantje omgaan met verleiding, gehoorzaamheid, toezicht en beloning.
2. overeenkomsten en verschillen tussen de twee gedichten analyseren met aandacht voor moraal, innerlijke strijd, ouderlijk gezag, religieus toezicht en het verschil tussen fysieke en innerlijke beloning.
3. het begrip gender gebruiken bij de interpretatie van literatuur door uit te leggen hoe de gedichten verwachtingen over jongens, meisjes, mannen en vrouwen zichtbaar maken.
4. uitleggen hoe de appel in 'Het goeie kind' extra betekenis krijgt door het verband met het Bijbelverhaal van Eva, verleiding, schuld en vrouwelijke deugzaamheid.
5. beargumenteren hoe 'Het goeie kind' gelezen kan worden als vrouwelijke tegenhanger van 'De pruimeboom', waarbij Katootje zowel morele kracht laat zien als gebonden blijft aan traditionele normen voor meisjes en vrouwen.
6. in gesprek met klasgenoten een literair inzicht formuleren en onderbouwen over de vraag of Katootje vooral een voorbeeld is van vrouwelijke kracht, vrouwelijke onderwerping of van allebei.

1. Introductie door de docent (ca. 15 minuten)

Korte introductie over Petronella Moens

Petronella Moens werd in 1762 geboren in Friesland en groeide uit tot een van de bekendste schrijfsters van haar tijd. Al op jonge leeftijd werd zij bijna blind, waarschijnlijk door de kinderziekte pokken. Toch liet zij zich daardoor niet tegenhouden. Omdat ze zelf moeilijk kon schrijven, dicteerde ze haar teksten aan anderen, vaak terwijl ze zat te breien. Zo ontstond een enorm en heel veelzijdig oeuvre van meer dan honderdvijftig titels: gedichten, romans, toneelstukken, pamfletten, tijdschriftartikelen en jeugdliteratuur.

Moens was niet alleen een productieve schrijfster, maar ook een uitgesproken denker. Ze verdedigde de vrijheid van drukpers (vrijheid van meningsuiting), schreef tegen slavernij en vond dat vrouwen een belangrijke rol hadden in de samenleving. Ze was actief in dichtgenootschappen, won al jong literaire prijzen en begon in 1799 haar eigen patriottische tijdschrift, *De Vriendin van 't Vaderland*. Moens was de eerste vrouw die een eigen tijdschrift uitgaf.

Haar werk is vaak moralistisch en christelijk, maar tegelijk verrassend politiek en maatschappelijk betrokken. Ze geloofde dat literatuur mensen beter kon maken: kritischer, deugdzamer en verantwoordelijker. Petronella Moens stierf in 1843 in Utrecht. Lang werd zij vergeten, maar tegenwoordig zien we haar weer als een belangrijke vrouwelijke stem in de Nederlandse literatuurgeschiedenis.

Korte uitleg van het begrip 'gender'

Gender gaat over de verwachtingen en ideeën die een samenleving verbindt aan 'vrouwelijk', 'mannelijk' of iets daartussenin. Het gaat dus niet alleen om biologische verschillen tussen mensen, maar ook om rollen, gedrag, kleding, beroepen en eigenschappen die mensen als passend zien voor meisjes, jongens, vrouwen of mannen. Die ideeën kunnen per tijd, cultuur en persoon verschillen. In literatuur kun je vaak teruglezen welke genderverwachtingen in een bepaalde tijd golden.

Uitleg betekenis van de appel in het gedicht 'Het goeie kind'

In 'Het goeie kind' ziet Katootje een mand met appels. Ze wil er graag één pakken, maar weet dat het niet mag.

Luister naar het fragment uit de podcast in [deze substack](#) onder '1. Het deugdzame kind' of in het blokje Lesmateriaal op de site van [Fixdit](#).

In de podcast wordt uitgelegd dat die appel niet zomaar een vrucht is: hij roept meteen het Bijbelverhaal van Adam en Eva op. Daarin eten Adam en Eva van de enige vrucht waarvan God heeft gezegd dat ze die niet mogen eten. In latere christelijke tradities werd die vrucht vaak voorgesteld als een appel. De appel werd daardoor een symbool voor verleiding, ongehoorzaamheid en zonde: je weet wat goed is, maar je wordt toch aangetrokken door wat verboden is.

Voor leerlingen die het verhaal niet kennen: Eva wordt in het Bijbelverhaal door de slang verleid om van de verboden vrucht te eten. Daarna geeft zij ook Adam ervan en worden ze allebei uit het paradijs verstoten. In veel christelijke uitlegtradities is vooral Eva daardoor gezien als degene die de zonde in de wereld bracht. Zo ontstond het beeld van de vrouw als iemand die sneller toegeeft aan verleiding, of zelfs als degene die anderen tot het verkeerde verleidt. Dat is geen neutrale uitleg: het heeft eeuwenlang bijgedragen aan negatieve ideeën over vrouwen.

Dat maakt 'Het goeie kind' interessant. Katootje staat bij appels, net als Eva, maar zij doet juist níét wat verboden is. Ze voelt de verleiding heel sterk: de appels 'zijn mooi, zo groot, zo rood' en ze vraagt zich af of 'één appel' wel gemist zal worden. Toch overwint ze zichzelf, omdat ze denkt dat God haar ziet en dat ze gehoorzaam moet zijn. Aan het eind zegt ze dat ze haar 'zonden overwon' en dat haar ziel 'helder als de zon' schijnt.

In de podcast wordt daarom gezegd dat Moens hier speelt met het oude beeld van 'de vrouw met de appel'. Katootje lijkt even op Eva, de vrouw die met verleiding wordt verbonden, maar ze wordt óók een tegenbeeld: zij is sterk genoeg om de verleiding te weerstaan. Tegelijk blijft het gedicht dubbelzinnig. Het geeft een meisje morele kracht, maar legt haar ook een zware norm op: zij moet zichzelf beheersen, zuiver blijven en haar verlangens onderdrukken. De sprekers noemen dat zowel interessant als stereotyperend: Moens geeft vrouwen kracht, maar binnen een traditioneel beeld van vrouwelijke deugdzaamheid.

Bronnen voor de docent

- Petronella Moens. De blinde schrijfster (literatuurgeschiedenis.org)
- 'De schrijfworm Petronella Moens', [substack Historische Klassiekers](#), Fleur Speet
- [Podcast Historische Klassiekers Fixdit](#) over Petronella Moens met Simone Atangana Bekono en Feike Dietz
- [Redeneren over literatuur](#)

Eindtermen

Eindterm 1: De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel.

Eindterm 2: De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel.

Eindterm 8: De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.

Eindterm 16: De leerling toont inzicht in het gebruik van literaire middelen bij de interpretatie van teksten.

Eindterm 18: De leerling legt verbanden tussen literatuur, maatschappij en cultuur.

Eindterm 19: De leerling toont inzicht in historische Nederlandstalige literatuur.

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Petronella Moens

Opdracht: Katootje en Jantje: gehoorzaamheid, verleiding en gender

Teksten

Petronella Moens, 'Het goeie kind'

Hiëronymus van Alphen, 'De pruimeboom'

Podcastfragment Historische Klassiekers, aflevering 11 over Petronella Moens: in [deze substack](#) onder '1. Het deugzaam kind' of in het blokje Lesmateriaal op de site van [Fixdit](#).

Hoofdvraag

Wat laat de vergelijking tussen 'Het goeie kind' van Petronella Moens en 'De pruimeboom' van Hiëronymus van Alphen zien over moraal, gehoorzaamheid en genderopvattingen in achttiende-eeuwse kinderliteratuur?

Stap 1 — Lees de gedichten

Lees beide gedichten aandachtig.

Let tijdens het lezen vooral op deze vraag:

- Wat gebeurt er met het kind dat iets ziet wat het graag wil hebben, maar niet mag pakken?

HET GOEIE KIND

Katootje zag een mand vol appels
Bekoorlijk blozend voor haar staan
'Nee!' riep ze, 'ik mag geen appel pakken.'
Toch keek ze de vruchten lachend aan.

'Wat zijn ze mooi, zo groot, zo rood,
Wat geeft dat ene hapje, hier?
Al maak ik mama er heel boos mee,
Gister gaf ze me er al vier;

In één keer at ik die toen op.
Maar ik wou toch dat ik zeker wist
Hoe déze rode blozerts smaken
Eén appel wordt toch niet gemist?

Zoals dees, wat een sappige!
Die zal vast heerlijk zijn. Ah nee!
Hoe mijn hart klopt. Foei, slechterik.
Ik voel het, God kijkt met me mee.

Hij ziet mij, Hij is overal.
Ik weet: ik moet gehoorzaam zijn.
Je hart bonkt in je keel, zegt mama,
Als je fout doet: God foetert je uit.

Zijn stem beveelt me niet te stelen,
Blijf liggen, appel! O, hoe vrij,
En opgelucht ben ik nu weer.
God sloeg tevreden gade hoe

Ik streed, mijn zonden overwon
Door niet zomaar toe te geven
Schijnt mijn ziele helder als de zon.'

© PETRONELLA MOENS

HERTALING SIMONE ATANGANA BEKONO

DE PRUIMEBOOM

Jantje zag eens pruimen hangen,
O! als eijeren zo groot.
't Scheen, dat Jantje wou gaan plukken,
Schoon zijn vader 't hem verbood.

Hier is, zei hij, noch mijn vader,
Noch de tuinman, die het ziet:
Aan een boom, zo vol geladen,
mist men vijf zes pruimen niet.

Maar ik wil gehoorzaam wezen,
En niet plukken: ik loop heen.
Zou ik, om een hand vol pruimen,
Ongehoorzaam wezen? Neen.

Voord ging Jantje: maar zijn vader,
Die hem stil beluisterd had,
Kwam hem in het loopen tegen,
Voor aan op het middelpad.

Kom mijn Jantje! zei de vader,
Kom mijn kleine hartedief!
Nu zal ik u pruimen plukken;
Nu heeft vader Jantje lief.

Daarop ging Papa aan 't schudden Jantje
raapte schielijk op; Jantje kreeg zijn hoed vol
pruimen, En liep heen op een galop.
Hiëronymus van Alphen

© HIERONYMUS VAN ALPHEN

Stap 2 — Eerste vergelijking: verleiding en gehoorzaamheid

Werk eerst individueel. Vul voor beide gedichten het schema in.

Vraag	<i>Het goeie kind</i>	<i>De pruimeboom</i>
Wat is de verleiding?		
Wie heeft iets verboden?		
Waarom besluit het kind uiteindelijk gehoorzaam te zijn?		
Wordt het kind beloond? Zo ja, hoe?		
Welke woorden horen bij schuld, strijd of geweten?		
Welke rol speelt God, ouderlijk gezag of toezicht?		
Wie mag de vrucht uiteindelijk pakken of geven?		
Waarom mag Jantje de pruimen niet zelf nemen, maar mag zijn vader ze wel aan hem geven?		
Wat leer je over het gewenste gedrag van het kind?		

Stap 3 — Voorlopige conclusie

Beantwoord nu de volgende vraag in ongeveer 100 woorden:

- Wat is volgens jou het belangrijkste verschil tussen Katootje en Jantje?

Gebruik deze zinnen:

Katootje en Jantje lijken op elkaar omdat...

Toch is er een belangrijk verschil, want Katootje... terwijl Jantje...

Dit verschil laat volgens mij zien dat...

Stap 4 — Kijk opnieuw met een genderbril

Lees je voorlopige conclusie nog eens. Kijk nu speciaal naar de manier waarop Jantje en Katootje als jongen en meisje worden voorgesteld.

BEGRIP: GENDER

Gender gaat over de verwachtingen en ideeën die een samenleving verbindt aan meisjes, jongens, vrouwen en mannen. Het gaat dus niet alleen om biologische verschillen, maar ook om gedrag, rollen en eigenschappen die mensen als 'vrouwelijk' of 'mannelijk' zien. In literatuur kun je onderzoeken welke genderverwachtingen een tekst laat zien, bevestigt of juist ter discussie stelt.

Beantwoord de vragen:

1. Maakt het volgens jou uit dat Jantje een jongen is en Katootje een meisje? Leg uit.
2. Wie wordt sterker verbonden met uiterlijke gehoorzaamheid: Jantje of Katootje?
3. Wie wordt sterker verbonden met innerlijke strijd, schuld of zuiverheid?
4. Wat valt op aan de rol van de vader bij Jantje?
5. Wat valt op aan de rol van de moeder en God bij Katootje?
6. Wie krijgt uiteindelijk wat hij of zij verlangde?
7. Wie moet vooral leren zichzelf te beheersen?

Formuleer daarna een nieuw voorlopig inzicht:

Als ik met een genderbril naar de gedichten kijk, zie ik dat...

Dit betekent dat...

Daaruit concludeer ik dat...

Stap 5 — De verleiding van de appel

In 'De pruimeboom' gaat het om pruimen. In 'Het goeie kind' gaat het om appels.

Beantwoord eerst zonder extra uitleg:

1. Wat roept een appel bij jou op?
2. Waarom zou Moens volgens jou voor appels hebben gekozen?
3. Wat maakt de appel in dit gedicht aantrekkelijk?
4. Wat maakt de appel gevaarlijk?
5. Zou het gedicht anders werken als Katootje ook pruimen zag? Leg uit.

CONTEXT: EVA EN DE APPEL

In de christelijke traditie wordt de verboden vrucht uit het Bijbelverhaal van Adam en Eva vaak voorgesteld als een appel. In dat verhaal vertelt God aan Adam dat hij niet mag eten van één bepaalde vrucht. Eva wordt door de slang verleid om dat toch te doen. Daarna geeft zij ook Adam van de vrucht, maar hij weigert niet. Ze worden allebei uit het paradijs verdreven.

In latere christelijke uitleg werd vooral Eva vaak gezien als degene die de zonde in de wereld bracht. Daardoor ontstond het beeld van de vrouw als verleidbaar, ongehoorzaam of zelfs als degene die anderen tot het verkeerde verleidt. Dat is geen neutrale uitleg: deze ideeën hebben eeuwenlang bijgedragen aan negatieve opvattingen over vrouwen.

Stap 6 — Verdieping: de appel, gender en macht

Lees 'Het goeie kind' nog eens. Lees ook de informatie over gender en Eva en de appel opnieuw. Beluister daarna het podcastfragment over Katootje en Jantje in [deze substack](#) onder '1. Het deugdzam kind' of in het blokje Lesmateriaal op de site van [Fixdit](#).

In de podcast wordt 'Het goeie kind' gelezen als een vrouwelijke tegenhanger van 'De pruimeboom'. Bij Van Alphen gaat het om een vader en een zoon; bij Moens om een moeder en een dochter. Ook is het verschil tussen pruimen en appels belangrijk. De appel roept het Bijbelverhaal van Adam en Eva op. In latere christelijke tradities werd Eva vaak gezien als de vrouw die toegaf aan verleiding en zo de zonde in de wereld bracht.

Katootje staat dus niet zomaar bij een mand appels: zij wordt verbonden met een lange traditie waarin vrouwen met verleiding, schuld en zonde werden geassocieerd.

Tegelijk doet Katootje juist níét wat Eva volgens die traditie deed. Ze pakt de appel niet. Ze weerstaat haar verlangen, spreekt zichzelf streng toe en overwint haar neiging tot zonde. Katootje krijgt geen tastbare beloning. Ze krijgt geen appel, geen compliment van haar moeder en geen voordeel in de buitenwereld. Haar beloning is innerlijk en niet-materieel: een rein geweten en Gods goedkeuring.

Dat verschil met Jantje is belangrijk. Jantje gehoorzaamt zijn vader en krijgt daarna precies wat hij wilde: pruimen. Zijn vader, de mannelijke autoriteitsfiguur, bepaalt wat verboden is én deelt daarna de beloning uit. Jantje wordt dus opgenomen in een wereld waarin mannelijk gezag bezit, toestemming en beloning regelt. Katootje daarentegen moet zichzelf beheersen. Zij krijgt geen macht over de appels, maar moet haar verlangen onderdrukken. Dat laat een machtsverschil zien tussen jongens en meisjes, mannen en vrouwen: de jongen wordt door de vader beloond, van het meisje wordt verwacht dat zij zelf 'zuiver' blijft.

Moens levert hiermee subtiel kritiek op het gedicht van Van Alphen. Ze laat zien dat het meisje moreel sterker is dan de jongen: Katootje voert een veel zwaardere innerlijke strijd en overwint die zonder tastbare goedkeuring of beloning. Petronella Moens was ervan overtuigd dat vrouwen juist om hun standvastigheid een plek verdienden in de regering, een plek die hen in die tijd werd ontzegt.

Tegelijk maakt het gedicht zichtbaar hoe streng de normen voor meisjes zijn. Hun deugd bestaat uit zelfbeheersing, gehoorzaamheid en zuiverheid, terwijl de jongen uiteindelijk krijgt wat hij wilde.

Vragen

Beantwoord de vragen in volledige zinnen.

1. Welke regels uit 'Het goeie kind' laten zien dat Katootje sterk naar de appel verlangt?
2. Welke regels laten zien dat Katootje zichzelf streng toespreekt en haar verlangen onderdrukt?
3. Waarom is het belangrijk dat Katootje geen pruimen ziet, maar appels?
4. In welk opzicht lijkt Katootje op Eva uit de christelijke traditie?
5. In welk opzicht is Katootje juist een tegenbeeld van Eva?
6. Jantje krijgt aan het eind een fysieke beloning: pruimen. Wat krijgt Katootje aan het eind?
7. Wat zegt dit verschil in beloning over de verwachtingen voor jongens en meisjes?
8. Welke rol speelt de vader in 'De pruimeboom' als autoriteitsfiguur?
9. Welke rol speelt God in 'Het goeie kind' als toezichhouder?
10. Leg uit waarom je kunt zeggen dat Jantje meer voordeel heeft van zijn gehoorzaamheid dan Katootje.
11. Leg uit waarom je kunt zeggen dat Katootje moreel sterker wordt voorgesteld dan Jantje.
12. Leg uit waarom het gedicht van Moens toch ook traditionele ideeën over meisjes en vrouwen bevestigt.
13. Welke subtiele kritiek op Van Alphens gedicht kun je in 'Het goeie kind' zien?

Formuleer een verdiept inzicht

Gebruik je antwoorden om het schema aan te vullen.

Eerst dacht ik dat het belangrijkste verschil tussen Jantje en Katootje was dat...

Door de uitleg over gender, Eva en de appel zie ik nu ook dat...

Jantje wordt beloond met...

Katootje wordt beloond met...

Dit verschil laat een machtsverschil zien, omdat...

Moens levert subtiel kritiek op Van Alphen doordat...

Tegelijk blijft haar gedicht traditioneel, omdat...

Schrijf daarna een mini-essay

Schrijf een mini-essay van 150–250 woorden waarin je antwoord geeft op de hoofdvraag:

- **Wat laat de vergelijking tussen ‘Het goeie kind’ en ‘De pruimeboom’ zien over moraal, gehoorzaamheid en genderopvattingen in achttiende-eeuwse kinderliteratuur?**

In je mini-essay onderzoek je hoe de twee gedichten omgaan met verleiding, beloning en macht. Je laat zien dat Jantje en Katootje allebei leren om gehoorzaam te zijn, maar dat hun gehoorzaamheid op grond van hun sekse verschillend wordt beloond.

Verwerk in je mini-essay in elk geval:

- één tekstvoorbeeld uit ‘Het goeie kind’;
- één tekstvoorbeeld uit ‘De pruimeboom’;
- het begrip gender;
- de betekenis van Eva en de appel;
- het verschil tussen fysieke beloning en innerlijke beloning;
- de gedachte dat Moens subtiel kritiek levert op het machtsverschil tussen jongens en meisjes, mannen en vrouwen.

Sluit je mini-essay af met een eigen conclusie over de vraag of Katootje vooral een voorbeeld is van vrouwelijke kracht, van vrouwelijke onderwerping, of van allebei.

